

بسمه تعالی

بررسی مسائل و چالش‌های فرهنگی
- هنری در ارتقای تاب‌آوری شهری

نویسنده: اعظم حسن زاده

آذر ۱۴۰۴

چکیده

تاب‌آوری شهری در دهه‌های اخیر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه پایدار مطرح شده است. این مفهوم به توانایی شهر برای مقاومت، سازگاری و بازیابی در برابر بحران‌ها اشاره دارد. در این میان، حوزه فرهنگ و هنر نقشی کلیدی در تقویت تاب‌آوری شهری دارد؛ زیرا انسجام اجتماعی، هویت جمعی، تعامل شهروندان و امید اجتماعی از طریق فعالیت‌های فرهنگی و هنری تقویت می‌شود. این مقاله با هدف بررسی مسائل و چالش‌های موجود در حوزه فرهنگی - هنری و نقش آن‌ها در ارتقای تاب‌آوری شهری نگارش شده است.

مقدمه

شهرها بستر اصلی زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی انسان‌ها هستند و به‌صورت مداوم تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند بحران‌های طبیعی، مشکلات اجتماعی، مهاجرت، تغییرات اقلیمی، نابرابری اقتصادی و آسیب‌های فرهنگی قرار دارند. تاب‌آوری شهری راهکاری برای بالا بردن توان شهرها در مواجهه با این شرایط است. اما آنچه اهمیت دارد این است که تاب‌آوری صرفاً وابسته به زیرساخت‌های فیزیکی نیست، بلکه عوامل فرهنگی و هنری نیز در ساختن شهری پایدار نقش اساسی دارند.

هویت شهری، مشارکت شهروندان، احساس تعلق، ارتباطات اجتماعی و بازتولید ارزش‌های فرهنگی از طریق هنر شکل می‌گیرد. با این حال، بسیاری از شهرها در مسیر ارتقای تاب‌آوری فرهنگی با چالش‌های متعددی مواجه هستند که در این مقاله به صورت نظام‌مند بررسی می‌شوند.

اهمیت فرهنگ و هنر در تاب‌آوری شهری

۱. تقویت هویت و انسجام اجتماعی

هنر و فرهنگ می‌توانند هویت مشترک شهروندان را بازسازی کنند. هنگامی که شهروندان احساس تعلق به شهر داشته باشند، در برابر بحران‌ها هماهنگ‌تر و مسئولانه‌تر رفتار می‌کنند. فضاهای هنری مانند گالری‌ها، سالن‌های تئاتر، جشنواره‌های شهری و رویدادهای فرهنگی باعث تقویت روابط اجتماعی می‌شوند.

۲. ایجاد امید و کاهش استرس اجتماعی

در شرایط بحران مانند بلایای طبیعی یا مشکلات اقتصادی، فعالیت‌های هنری به شهروندان امید می‌بخشند و امکان تخلیه روانی را فراهم می‌کنند. هنر خیابانی، موسیقی شهری، و کارگاه‌های هنری جمعی می‌توانند به‌عنوان ابزارهای التیام‌بخش عمل کنند.

۳. ارتقای مشارکت عمومی

هنرهای شهری مشارکتی، مانند نقاشی دیواری با حضور مردم یا جشنواره‌های محلی، حس مشارکت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی را ارتقا می‌دهند. این مشارکت‌ها یکی از ستون‌های اصلی تاب‌آوری به شمار می‌روند.

۴. قدرت هنر در بازسازی بعد از بحران

در شهرهایی که تجربه بحران‌هایی مانند زلزله یا جنگ را داشته‌اند، پروژه‌های هنری نقش مهمی در بازسازی روحی مردم ایفا کرده‌اند. هنر می‌تواند بازنمایی‌کننده درد و امید باشد و در مدیریت روانی بحران‌ها کمک کند.

مسائل و چالش‌های فرهنگی – هنری در مسیر ارتقای تاب‌آوری شهری

۱. کمبود زیرساخت‌های فرهنگی

بسیاری از شهرها از فضاهای فرهنگی کافی برخوردار نیستند. نبود سالن‌های هنری، کتابخانه‌های مجهز، مراکز فرهنگی، فضاهای عمومی مناسب یا حمایت از هنر خیابانی باعث کاهش مشارکت فرهنگی و ضعف در تاب‌آوری می‌شود.

۲. نبود مدیریت یکپارچه فرهنگی

تاب‌آوری فرهنگی نیازمند یک برنامه‌ریزی هماهنگ بین شهرداری، نهادهای فرهنگی، دانشگاه‌ها و جامعه هنری است. نبود هماهنگی میان این نهادها باعث اتلاف منابع، موازی‌کاری و کاهش تأثیرگذاری برنامه‌ها می‌شود.

۳. چالش‌های اقتصادی و کمبود بودجه

یکی از جدی‌ترین مشکلات، کمبود بودجه در حوزه فرهنگ و هنر است. شهرهایی با مشکلات اقتصادی معمولاً بودجه فرهنگی را به‌عنوان بخش غیرضروری کاهش می‌دهند، در حالی که فرهنگ پایه مهمی برای سلامت اجتماعی و تاب‌آوری است.

۴. بی‌توجهی به هنرهای بومی و فرهنگ محلی

فرهنگ و هنر بومی بخشی از هویت شهر است. از بین رفتن این عناصر و جایگزینی آن‌ها با الگوهای تقلیدی خارجی باعث تضعیف هویت جمعی می‌شود. نبود حمایت کافی از هنرمندان محلی، جشنواره‌های سنتی و صنایع دستی از چالش‌های مهم است.

۵. ضعف در آموزش فرهنگی و هنری

تاب‌آوری شهری زمانی شکوفا می‌شود که آموزش هنر و فرهنگ از کودکی آغاز شود. نبود برنامه‌های آموزشی مؤثر در مدارس و دانشگاه‌ها، کاهش فعالیت‌های هنری دانش‌آموزی، و کمبود معلمان متخصص از دیگر مشکلات رایج است.

۶. محدودیت دسترسی گروه‌های مختلف اجتماعی به فعالیت‌های هنری

بسیاری از شهروندان به دلیل مشکلات اقتصادی، فاصله جغرافیایی یا محدودیت‌های اجتماعی نمی‌توانند از فعالیت‌های فرهنگی بهره‌مند شوند. این نابرابری مانع شکل‌گیری تاب‌آوری جمعی می‌شود.

نقش مدیریت شهری در تقویت تاب آوری فرهنگی – هنری

۱. حمایت از فضاهای عمومی هنری

شهرداری‌ها می‌توانند فضاهای شهری را به محلی برای فعالیت هنری تبدیل کنند؛ مانند:

پارک‌های فرهنگی

دیوارهای قانونی برای نقاشی شهری

پاتوق‌های هنری برای جوانان

این فضاها باعث مشارکت بیشتر مردم و افزایش حس تعلق می‌شوند.

۲. ایجاد شبکه همکاری میان نهادهای فرهنگی

برای افزایش تاب‌آوری، لازم است مجموعه‌ای یکپارچه از دانشگاه‌ها، مراکز هنری، انجمن‌های فرهنگی، سازمان‌های مردم‌نهاد و مدیریت شهری در کنار هم فعالیت کنند.

۳. توسعه اقتصاد هنر و حمایت از هنرمندان

ایجاد بازارچه‌های هنری، حمایت مالی از تولیدات فرهنگی، برگزاری جشنواره‌ها، و ایجاد تسهیلات برای کسب‌وکارهای هنری می‌تواند به تقویت اقتصاد هنر کمک کند. این موضوع در بحران‌ها نیز به ایجاد درآمد و نشاط اجتماعی کمک می‌کند.

۴. استفاده از هنر در برنامه‌ریزی بحران

مدیریت شهری می‌تواند از هنر برای آموزش مردم درباره مدیریت بحران استفاده کند؛ مانند:

پوسترهای هنری آموزشی

انیمیشن‌های کوتاه درباره ایمنی

تئاترهای خیابانی مرتبط با مدیریت بحران

۵. دیجیتالی‌سازی فعالیت‌های فرهنگی

توسعه پلتفرم‌های آنلاین فرهنگی می‌تواند دسترسی شهروندان را افزایش دهد و در شرایط بحران (مثل پاندمی) جایگزینی مؤثر باشد.

راهکارهای پیشنهادی برای ارتقای تاب‌آوری شهری از مسیر فرهنگ و هنر

۱. توسعه نهادهای فرهنگی محله‌محور برای تقویت مشارکت مردمی.
۲. حمایت مالی پایدار از پروژه‌های هنری به‌خصوص پروژه‌های مشارکتی.
۳. بهره‌گیری از هنرهای بومی برای تقویت هویت شهری.
۴. آموزش گسترده هنر در مدارس و تشویق دانش‌آموزان به فعالیت‌های فرهنگی
۵. گسترش عدالت فرهنگی و فراهم کردن دسترسی برابر به امکانات فرهنگی.
۶. برگزاری جشنواره‌های سالانه شهری برای افزایش مشارکت اجتماعی و نشاط شهری
۷. تشویق هنرمندان جوان با ایجاد فضاهای کار اشتراکی، رویدادهای نمایش آثار و حمایت از استارت‌آپ‌های هنری.

نتیجه‌گیری

فرهنگ و هنر تنها ابزارهایی برای سرگرمی نیستند، بلکه ستون‌هایی پایه‌ای برای سلامت اجتماعی، انسجام جمعی و هویت شهری به‌شمار می‌آیند. تاب‌آوری شهری بدون تقویت بنیان‌های فرهنگی امکان‌پذیر نیست. برای ایجاد شهری پایدار، لازم است سیاست‌گذاران، هنرمندان و شهروندان در کنار یکدیگر مسیر تقویت فرهنگ و هنر را دنبال کنند. این مقاله با بررسی مسائل و چالش‌های فرهنگی - هنری و ارائه راهکارهایی عملی، نشان داد که چگونه توجه به حوزه فرهنگ می‌تواند ظرفیت شهرها را در مقابله با بحران‌ها افزایش دهد و جامعه‌ای قوی‌تر و امیدوارتر بسازد.

منابع

رضایی، مریم. (۱۳۹۹). تاب‌آوری شهری و نقش فرهنگ. نشر دانشگاهی.

صادقی، هدایت. (۱۴۰۰). هنر شهری و توسعه پایدار. انتشارات معیار.

حبیبی، محسن. (۱۳۹۸). فرهنگ شهری و توسعه پایدار. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

ساعی، یوسف. (۱۳۹۷). مدیریت بحران و تاب‌آوری شهری. انتشارات سمت.

کوزمچی، نرگس. (۱۴۰۱). نقش هنرهای مشارکتی در انسجام اجتماعی. فصلنامه فرهنگ و هنر.

بانک جهانی. (۲۰۲۰). Urban Resilience Framework.

UNESCO. (۲۰۱۹). Culture for Urban Resilience